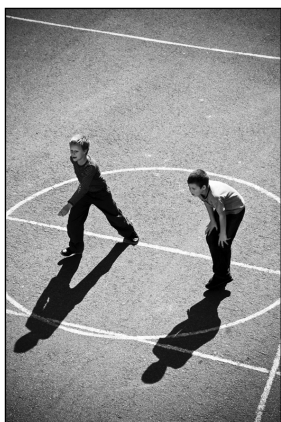

SZAKÁLY SÁNDOR

SPORT ÉS HONVÉDELEM

Sportoló katonák, honvédő sportolók (1868–1945)

...Az egykori „horthystákkal” katonaként többnyire nem számoltak. Sportoló teljesítményükre azonban igényt tartott az új hatalom is, elvégre sikereik esetén a magyar Himnuszot játszották a tiszteletükre.

A nyári és a téli olimpiai játékokon elért magyar sportsikerek különösen az 1945-öt megelőző időszakban számos esetben olyan sportolókhöz kötődtek, akik a császári és királyi közös hadsereg, illetve a magyar királyi honvédség hivatásos tisztjei – kisebb részben – altisztjei voltak.

Ha feltesszük a kérdést, hogy vajon miért lehetett ez így, miért voltak jelentős számban hivatásos katonatisztek – illetve részben altisztek – a sportolók között, akik közül nem kevesen olimpiai, világ- és Európa-bajnokok, helyezettek, netán „csak” a versenyek résztvevői voltak, akkor a megfelelő válasz megtalálásához a katonai neveléshez, a különböző katonai tanintézetekhez, illetve a tisztképzéshez kell visszanyúlnunk.

Az 1867-es osztrák–magyar, avagy magyar–osztrák kiegyezést követően 1868-ban jött létre a magyar királyi honvédség és kezdődhetett meg a magyar honvéd tisztképzés a ténylegesen 1872-től működő Ludovika Akadémián. Ez az 1808. évi VII. törvénycikkel létrehozott intézmény kezdetben tanfolyamszerű képzésben nevelte a jövődi hivatásos honvédtisztjeit, majd 1883-tól négy évfolyamos hadapródiskolaként működött, míg 1898-ban végül is a közös haderő katonai akadémiáival azonos rangú, három évfolyamos katonai akadémiává vált.

A mindenkorai képzésnek fontos részét képezte a testi nevelés és a különböző sportokban való jártasság megszerzése. A katonai hivatásra történő felkészülés során a növendékek, illetve hallgatók alapos jártasságot szereztek az ún. „katonai sportokban” – értsd lövészet, vívás, lovaglás –, de a kiképzésükben, felkészítésükben fontos szerepet kapott az úszás, a szertorna is.

Ugyanez volt elmondható a közös haderőről is, amelynek a képzési rendszere szolgált mintául a Ludovika Akadémia, majd – az 1898-ban létrejött – pécsi és nagyváradai magyar királyi honvéd hadapródiskolák számára is.

A katonatiszti hivatást választók előtt a 19. század harmadik harmadában olyan lehetőségek voltak, hogy akár már tízévesen katonai iskolákban tanulhattak. A katonai alreáliskolák – négy évfolyamosak és a 10 és 14 éves életkor közötti gyerekek iskolái –, a katonai főreáliskolák – három évfolyamosak és a 14 és 17 éves életkor közötti fiatalok iskolái – és a katonai akadémiák – a 17 és 21 éves életkor közötti, katonai főreáliskolából kikerültek vagy érettségivel rendelkező, polgári tanintézetekből kikerültek „képzési szinterei” – gyakorlatilag „egymásra épültek”. Képzési terveikben a mindennapos testnevelés természetes volt. A mindennapos testnevelés mellett a legfontosabb sportágak alapjaival is megismerkedtek, de a katonatiszti hivatás esetében nélkülözhetetlen lovaglás, lövészet, vívás, úszás a többség számára egyben versenysportot is jelentett. Ezek mellett természetes volt, hogy a szertornában, a korcsolyázásban, evezésben is kellő ismeretekre tettek szert, és a különböző szintű tanintézeti, illetve hadsegregbajnokságokon hallgatók és növendékek, illetve tiszték százai vettek részt.

A közös – császári és királyi – haderő három külön intézményt is fenntartott, amelyek a sportban alapos ismeretekkel ruházták fel az azokat elvégzőket. Ezek a Bécsben 1875-től működő két évfolyamos „Katonai Lovaglótanár Intézet (Militär-Reitlehrerinstitut), az 1899-ben létrehozott – és ugyancsak két évfolyamos – Katonai Lovagló- és Hajtótanár Intézet (Militär-Reit- und Fahrlehrerinstitut) – utóbbi Sloßhof bei Marzheggenben működött – és a Bécsújhelyen, 1881-ban alapított Katonai Vívó- és Tornatanár Tanfolyam (Militär-Fecht- und Turnlehrerkurs), amely a vívómesterképzés egyik fontos színhelye volt.

1918 előtt a magyar királyi honvédségnek nem volt sem önálló vívó- és tornatanár intézete, sem lovagló- és vagy hajtótanár intézete, ezért a honvédség hivatásos tisztjei közül minden esztendőben néhányat a közös haderő nevezett képzőintézményeibe vezényeltek, ahol annak „rendkívüli hallgatói” lettek. Ugyanez volt a helyzet egyébként az osztrák k. k. Landwehr (az osztrák „császári királyi honvédség”) esetében is.

A fentebb megnevezett iskolákat elvégzett hivatásos tiszték az ott megszerzett ismereteiket igyekeztek továbbadni a társaiknak, illetve az altiszti és legénységi állományoknak is.

A tisztképzésben is jelentős változást hozott az első világháborús összeomlást követően létrejött önálló magyar állam haderejének, a Nemzeti Hadseregnek – 1922. január 4-étől magyar királyi honvédség – a megalakulása és az 1920. június 4-ei trianoni békeszerződés katonai előírásainak végrehajtása, illetve az előírások lehetőség szerinti „kikerülése”.

A trianoni békeszerződés – amelyet a magyar társadalom tagjainak többsége csak „békediktátumnak” nevezett – előírásai szerint a magyar állam mindösszesen 35 ezer fős haderőt tarthatott fenn, amelynek egyhuszadát – 1750 fő – alkothatták a hivatásos tiszték és egy tizenötödét – 2334 fő – a hivatásos altisztek (későbbi elnevezésükkel: tiszthelyettesek). A haderő legénységi állományú tagjai pedig csak önkéntes jelentkezőkként, szerződéssel lehettek a haderő tagjai.

Ezek a megkötések azt jelentették, hogy a magyarországi férfilakosság katonai kiképzése gyakorlatilag teljesen ellehetetlenült, és egy esetleges háború esetén a magyar állam katonai kiképzésben nem részesült férfiak mozgósításával kellett volna hogy felvegye a harcot az ellenséggel szemben.

A politikai és a katonai vezetés pontosan tudta, hogy egy ilyen helyzet az országot a végső romlásba döntené. Ugyanakkor a korábbi évtizedek tapasztalatából azt is tudták, hogy a katonai előképzés egyik legmegfelelőbbje a testnevelés és a sport. Mivel e két utóbbit nem tiltotta a trianoni békeszerződés, annak a fejlesztése a honvé-

delem szempontjából is fontos volt. A katonai vezetés tagjai jól érzékelték, hogy a sport és a testnevelés keretein belül nyílhat lehetőség a rejtett katonai előképzésre, amely a korban megfogalmazottak szerint a „haderőn kívüli kiképzést” jelentette.

A sport és a testnevelés, illetve a katonai előképzés sajátos egységét jelentette az 1921. évi LIII. törvénycikk, amelyet az utókor a törvényben megtalálható leventekiképzéssel kapcsolatos előírások okán „leventetörvénynek” is nevezett. Az utóbbi – mármint a levente intézmény – az iskolai oktatásból kikerült fiatalok számára 21. életévük betöltéséig írta elő kötelezően heti két alkalommal az ún. „leventefoglalkozást”, amely elsősorban testnevelést és sportot jelentett, illetve katonai formagyakorlatok elsajátítását és a lövészkiképzést takarta. Ugyanakkor ezen törvénynek köszönhetően jöhettek és jöttek létre a különböző levente sportegyesületek, amelyek a vidéki sportélet alapbázisát jelentették, hasonlóan a Magyar Országos Véderő Egyesület – a MOVE – különböző sportegyesületeihez.

Az 1921. évi LIII. törvénycikk kötelezővé tette ugyanakkor a különböző kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági vállalatoknak, üzemeknek, hogy a munkáslétszámuknak – minden ezer főt meghaladó alkalmazotti létszám esetén – megfelelően sporttereket, fürdőhelyeket és gyakorlótermeket kell építeniük. Ez a gyakorlatban a sport tömegesítését (is) jelentette egyben.

A hivatkozott törvény gyakorlatilag a honvédelmi, katonai előképzés folytonosságát biztosította és egyben a különböző sportágak, versenyszámok megismertetését, illetve az abban való jártasságot. A különböző levente sportversenyek, bajnokságok nem egy később ismert és jelentős sikereket elért sportoló „kiemelkedésének” a szinterei voltak.

A fentebb jelzett trianoni békeszerződés katonai előírásai a honvédtisztképzés számára mindössze egy intézményt, a Ludovika Akadémiát engedélyezték, azt is korlátozott létszámú hallgatóval. Az ott folyó képzés „mikéntjét” azonban nem írták elő, és a képzésben az intézmény vezetése jelentős teret biztosított a sportnak is.

A honvédség ugyanakkor az egykori közös haderő jól bevált intézményeit példának tekintve létrehozta a honvéd sportoktatói tanfolyamot, amely az 1920-as évek második felétől Magyar Királyi „Toldi Miklós” Honvéd Sporttanár- és Vívómesterképző Intézetként működött, míg a lovas kiképzés és oktatás számára – de egyben a honvédség lovassportokat „űző” tagjai felkészítésére is – létrejött az örkénytábori Lovagló- és Hajtótanárképző Iskola.

Ezen utóbbi intézményekben főleg azon tisztak ki- és továbbképzése folyt, akik valamely sportágban kiemelkedő teljesítményt mutattak fel és a magyar sportéletben aktív tevékenységet fejtettek ki.

A sport és a honvédelem szoros kapcsolatát mutatja az Országos Testnevelési Tanács – OTT – létrejötte is, amelynek a társelnökét mindig a magyar királyi honvédség adta altábornagyi rendfokozatú tábornok személyében, míg a szakbizottságok közül számosat a magyar királyi honvédség tábornokai vezettek.

Főleg a két világháború közötti években a hivatásos katonatisztek szerepe a magyar sportéletben mind sportvezetői, mind versenyzői szinten meghatározó volt. Egyes sportági szakszövetségek létrehozása, vezetése nélkülük szinte elképzelhetetlen volt. A Magyar Labdarúgó Szövetségben, a Magyar Ökölvívó Szövetségben, a Magyar Vívó Szövetségben, a Magyar Sí Szövetségben, a Magyar Úszó Szövetségben – és a sor folytatható lenne – mikor elnöki, mikor alelnöki tisztséget töltött be egy-egy hivatásos katonatiszt, és ők álltak a már említett Magyar Királyi „Toldi Miklós” Honvéd Sporttanár- és Vívómesterképző Intézet élén is. Csak néhány név az ismert „tábornok, ezredes” sportvezetők közül, akik korábban maguk is ismert sportolók voltak: vitéz Bély Alajos vezérezredes, vitéz Somogyi Endre altábornagy, vitéz dr. Shvoy Kálmán altábornagy, vitéz Kalándy Imre altábornagy, vitéz Rády József cím-

zetes vezérőrnagy, Berti László ezredes, vitéz Somfay Elemér ezredes, és a sort hosszan lehetne folytatni.

Ismeretes az is, hogy számos hivatásos honvédtiszt vett részt az oktatásban az 1925-ben alapított Magyar Királyi Testnevelési Főiskolán.

A sport és a testnevelés a honvédelem kérdésével szorosan összefonódott, és az egyik terület erős hatást gyakorolt a másikra. A katonatiszti képzés sajátosságaiból – komoly hangsúly a sporton és a testnevelésen – adódóan több tucatnyi kiemelkedő sportoló került ki a hivatásos honvédtisztek közül 1918 után, míg az 1918 előtti esztendőkből mind a közös haderőből, mind a honvédségből.

A kiemelkedő sportoló hivatásos katonák a versenyzéstől történt visszavonulásuk után sportági vezetőkként, nem egy esetben edzőként (is) tevékenykedtek. A teljesítményükkel igazolták a kiképzésük során a sportra és a testnevelésre fordított idő és energia „megtérülését”.

Ha az 1896 és 1936 között a nyári és a téli olimpiai játékokon elért magyar sikereket végignézzük, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy a résztvevők és a bajnokok, illetve helyezettek között igen nagy számban vannak/voltak hivatásos katonatisztek, olyanok, akik a későbbiek során mind az első, mind a második világháborúban katonai teljesítményükkel példát adtak/adhatnak az utódoknak. A hivatásos katonatiszt és altiszt (tiszhelyettes) sportolók közül számosan haltak hősi halált, szenvedtek el súlyos sebesüléseket, illetve hadifogságot. A második világháború befejezését követően közülük többen maradtak Magyarországon, mint ahányan külföldre távoztak. A fiatalabb korosztályhoz tartozók szinte kivétel nélkül folytatták sportolói pályafutásukat és szereztek elismerést a magyar sportnak olimpiai, világ- és Európa-bajnoki győzelmekkel, helyezésekkel. A többségük azonban ezeket a sikereket már nem hivatásos honvédtisztként, illetve tiszthelyettesként, hanem „civilként” érte el. Az egykori „horthystákkal” katonaként többnyire nem számoltak. Sportoló teljesítményükre azonban igényt tartott az új hatalom is, elvégre sikereik esetén a magyar Himnuszjt játszották a tiszteletükre.

■ IRODALOM

- Bachó László, dezséri (szerk.): *A Magyar kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*. Bp., 1930.
 Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918*. Bp., 1993.
 Dósa Rudolfné: *A MOVE. Egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet 1918–1944*. Bp., 1972.
 Gergely Ferenc – Kiss György: *Horthy leventéi. A leventeintézmény története*. Bp., 1976.
 Győr Béla – Klész László: *Katonaolimpikonok. Magyar hivatásos katonasportolók a modernkori olimpiai játékokon*. [Bp., 2012.]
 Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei*. Bp., 1999.
 Rada Tibor (szerk.): *A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvéradakémiák összefoglalt története (1830–1945)*. I–II. Bp.–Calgary, 1998/2001.
 Siposné Kecskeméthy Klára – B. Kalavszky Györgyi: *A Ludovika*. Bp., 2011.
 Szakály Sándor: *A sportos katonatiszt*. Adalékok Gömbös Gyula katonai pályafutásának rekonstruálásához. In: *Két világ kutatója. Urbán Aladár 80 éves*. Bp., 2009. 367–378.

■ NYOMTATOTT FORRÁSOK

Magyar Törvénytár 1921. évi törvénycikkek. Bp., 1922. (Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Észak-Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh–Szlovákiával 1920. évi június 4. napján Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről és az 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről.)